

Դ Ի Տ Ա Կ

Բ Ի Բ Զ Ա Ն Դ Ե Ա Ն

Դ Ի Ն Դ Ի Ո Յ

Ը Ն Կ Ե Ի Ո Թ Ե Ա Ն Ա Ր Հ Ա Ր Ո Ի Ն Ե Ա Ց

1813.

13. 14. 15. Օ Գ Ո Ս Տ Ո Ս :

Տ Ա Ն Ի Մ Ա Ր Գ Ա :

Ս Ա Ք Ս Ո Ն Ի Ա :

Քօթենկայի . 6 Յուլիի :

Տեհրան . 28 Յուլիի :

Ըմտես գին նէքնունս ըսված Ամերի
գացւոց նաւին մարինարները, նմա
նապէս ուրիշ ամերիկացիք՝ անցան ասֆաղ
քիս չընանակներէն, բացած իրենց դրօ
շակները հանգերձ զինուորական նոճադա
րանով արւելէրւ : Ըստ ուրախութիւն կը
նէինկոր, մէյով իրենց հասարակաստուէ
հաստատութեան համար, մէյմալ յաղթուէ
համար որ ըրին Հինախատանցիներուն գէմ
ու առին վերին Քանատան :

Քասա գլխաւոր իշխանը՝ որ խրկեց Տա
նիմարգայի թագաւորը Նաբոլէօն կայսեր
հետ խօսելու համար, երբոր իրեն պաշտօ
նը լընցուցցնէ՝ կայսրը աս իշխանին ըն
ծալ արժաւ ոսկիէ պուսնութի խու թի
մը՝ որուն վրայ կար 25 պուլանգի, որոնց
արժողէքը էր 100 հազար զէշի շափ :

(Օրագր. Կայսեր) :

Նաբոլէօն կայսրը որովա Պիւքհամլէա
տային բնակիչներուն հարիւր հօր զէշ,
լըցընելու հմր իրենց կարօտուիլը ու փա
սը՝ որ քաշեցին վերջի եղած կըրակներէն :
Բոլոր Սաքսոնիայի տէրութեան մէջ առ
նըվեցաւ տէֆտերի մէջ անունները ան
մարդիկներուն՝ որ զէնք կրնան բանեցը
նել, ու են 18 տարւանէ մինչև 32 տար
վան : Սաքսոնիայի տէրութեան զօրաց գուն
դը երբոր կարգաւորվի ամմէն թախմով,
շուտմը պիտոր խրկով վերին Էուզադիա,
ու հոնտեղը պիտոր միանան Ռէնիէն Ճէ
նէնալին գունդին հետ :

Լէմառուա Ճէնէնալը, որ էր պատե
րադմի օգնականը Նաբոլէօն կայսեր, ընտրը
վեցաւ գլխաւոր կառավար ու իշխան Մառ
տէպուսկին . աս Ճէնէնալը խօսեց մատուէ
պուսկ շատ վէսդֆալացիներու գունդեր
Լէ

Պէտքնէ վերջն աւելցած խապարներուն հետքէ, երկու ամիսէն պէրէն որ սկսեան հոնտելլանքը ամրացնել, կըշնենկոր ամբողջութեամբ գոռնեցուն առջեւ ու կամբայցընէկոր (Թօփերով), շատ մարդ կաշխատեցոր աս բաները շնեցու համար :

Աս ամէն շնուածքները, ամբողջութեամբ փոխանակ սիրտ առաւ, շատ վախ ձգեց Ժողովրդեան սրտին մէջ, և աս վախը աւելն անտեսել տրեց երբոր խնացան ճոխութիւն պատմութեան Մայիսի շին եղած Լուգձէնի պատեղադին՝ որ առաջ հրատարակ վերէր իբրեւ թէ մեծ յաղթութիւն եղած է Փրանսիացիներուն դէմ :

Մինչև աս առէն՝ հիւ մեկուն միտքէն չէր անցեր Պէտքն քաղաքը պաշտպանելը, քի զի միշտ կենթադրէին թէ երբոր այսպիսի վտանգիմը մէջ ինչինէ աս քաղաքը, իրեն պաշտպան կուենայ չէ թէ միայն բազմութիւն Ժողովրդեան, այլ կուենայ մէկ գունդը զորաց, որ հիւ մէկ տեսակ ամբողջ բաւական չըլլար անոնցպէս պաշտպանելու :

(Օրագր. Կարէն) :

ՄԵԾ ՏՈՒԳԱՅՈՒԹԻՒՆ

Ֆուանքթութի :

Փառս+Գուն . 14 ՅԵՒԵԻ :

Յունիսի Յօնն շատ մեծ քաղաք կարկուտէն Սքանկաու քաղաքը՝ որ է Պալիկապի մէջ իւրերին շրջանակները : Կէսօրէն ետեւ սահալմը շին սկսաւ կարկուտը, բնացուց բոլոր զեղերը ու ստրուկները, այլեւ միեւն բոլոր հունքը և հստեղէն բաները : Անժուծի կարկուտին այնչափ մեծ էր, որ շատ տուններուն տանիքը ծակեց ու ներս ինկաւ : Կենդանիները սրտից գոռալը դաւնը վեցան՝ փախան անտառները ու անտունները : շատ խոյ գու գաշտին մէջ մեռաւ աս կարկուտէն : Սքանկաու քաղաքին շրջանակը այնչափ շատ մեծ չըլլալէ, բայց ան պարարտ արեքը՝ սրտից մէջ կանուտին Բէնիսեղեկէն՝ բոլորովին ոչնչացան : Հոնտեղի լեռները մինչև տակը ձիւնով գոյլեցաւ :

(Օրագր. Կարէն) :

ՄԵԾ ՏՈՒԳԱՅՈՒԹԻՒՆ

Վերգադուակի :

Վերգադուակի . 12 ՅԵՒԵԻ :

Աս քաղաքին մէջ եղած երեւելի սահալմէն Մանթէն անտառով, գրուաւ ու շնեց մէկ մեքենայմը, որ ճիշտ կերպով կըցըցընէ

երկրիս ու լուսնիային իրական շարժումն, քը, կըցըցընէ նաև արեգակին ու երկնային կամարներուն շարժումները՝ հանգեթ իրենց երեւոյթներով, (ք խաւարումները) որ կըկախվի եւրաքանդէր աստեղաց զիւրբէրէն : վերջապէս շատ վարպետ շնուածք է :

(Օրագր. Կարէն) :

ՊՕԵՄԻԱ.

Բաւի . 5 ՅԵՒԵԻ :

Սոսկովի Ճէնէնալներուն ու օֆֆիշալներուն թիւը՝ որոնք են (Թէօփիգձին բաղնիքները, օրէօր երթալով կըշնանանկոր, ասոր ներքակ Պաուշի Ճէնէնալները ու օֆֆիշալները օրէօր կըքնանկոր, ասոր պատճառը է, քի զի Պաուշները չէ թէ առողջութեւ համար եկի ինչին՝ այլ միայն զօսանաց համար էր : աս պատճառաւ հրաման եկաւ Թագաւորէն՝ որ երթան իւրաքանչիւր իրեն տեղը :

Կըստով կոր հաս թէ Պալքլաի Թօլլի Սոսկովին Ճէնէնալը իրենց Լէհատան մէկ մեծ խումբով Սէղիային մէջ եղած զօրբէրէն : քի զի հաստեղս մեծ կարծաւմէ մէջ է նկատմամբ կերակրելինայ : աս գունդը գնաց բանակեցաւ Բալիսի շրջանակները :

(Կարէն. Գրան) :

Կէմցէի կայսրը Կիթաքէնէն ճամայ ելաւ՝ Պրանտին տմրոցը երթալու համար : աս տեղս Բրակայէն հեռու է 2 միլն : կայսրը սիրտը կենայ հաստեղը քիւմը Ժամանակ :

Պաուշի Պաուշի Ճէնէնալը նորէն հաստատեցաւ որ ըլլայ գլխաւոր Ճէնէնալ Սէղիայի մէջ եղած Պաուշի զօրացը վրայ բայց Պալքլաի Թօլլի Սոսկովի Ճէնէնալին կառավարութեւ տակը :

(Կարէն. Գրան) :

ՓՐԱՆՍԱ.

Բաւի . 8 ՅԵՒԵԻ :

Աս իրեկուն սահալմը 6 ուկիտուն, մէկ ինկիլիլի ֆրէկաթ բաւած նաւմը, 4 սրիկ, 9 Թօփ նետով մոկոյի սանաւ զարնըլեցան աս քաղաքին հետ, և ինչպէս որ երեւցաւ իրենց դրոճրէն, ասոնց մարդը էր աւերելու ան շնուածքները՝ որ կըշնովէին կոր ամբողջներուն շրջանակները : ասոնք յաջողքով ունենալով մտեցան աս տեղին փշատով մէջիլիլ չափ, ու 3 սահալմի չափ անձրեկայէս կրակ Թափեցին ցամաքի եզովներուն վրայ, բայց ոչնչացաւ աստիկ կրակէն մէկ զինուորմը միայն վերաւորմբէրէն : աս կըրարը՝ քիւմը միայն մեծ հասցուց ֆրանսիացիներուն մէկ Թօփիմը պատնէն, բայց

բայց անալ 2 օրվան մէջ շինեցին լըմնցուցին նորէն: Փրանսիացիները ծածկի տակ ըլլալով, իրենց կրակը շատ փաս հասուցեցին ինկիլիզի նաւերուն, և ինկիլիզին կիւլէնները իրենց գլխուն վրայէն կանցնի կերթայ եղբ: Թէոր ինկիլիզը ցամաքը չօրը թափելու ըլլալնէ, պատրաստովմ էր ամէն բան՝ անոր դէմը վազելու հմր, բայց առանց մարդմը ձգելու ցամաք, ետ քաշվեցաւ գնաց՝ մեծ մեծ փնտներ քաշելէն ետև:

(Օրագր. Կայսեր:)

Կայսրուհին կառավարը Փրանսայու 5 վճիռ ըրաւ 17 յուլիսի 1813: Աս վճիռներով կը հրամայէր՝ որ Կաթօլէօն կայսեր անուանով տրվի 3 հէր զիւշ Բուսթէմպուռէին Բուսթէմպուռէին 6 հազար զիւշ ստորին Լուսարան բնակիչներուն՝ որոնք շատ փնտ քաշեցին հաւաներուն դէմէն: 4 հէր զիւշ Բիսթէօնի, Կէիթուսէին, Վիլլէին բնակիչներուն, 5 հէր Տոնէին: 3 հէր ալ Ռէշերին՝ որոնք ք զամենէն շատ փնտ քաշեցին փետրվարի, ապրիլի մէջ եղած կրակէն: (Համառօտութիւն. Մօնիթօն:)

Թուոնի. 22 Յուլիսի:

Փարէզէն եկաւ հոս աս հեռուէք խապարը թէ կը կարափօյով, յուլիսի 21ին իրիկվան սահաթը 6 ին:

« Չինադադարումը երկնցաւ մինչև օգոստոսի 15:

Կայսրուհին վաղը Փարէզէն ճամբայ կելլայ Մակօնցա երթալու համար, և հոն տեղը պիտոր կենայ ճը օրիմը չափ Կաթօլէօն կայսեր հետ: (Բառաւիժն. Թուոնի:)

Փարէզ. 12 Յուլիսի:

Լմուռ 11 ին գիշերը եղաւ մեկ աւազակութեանմը Փարիզու մէջ: Կար մեկ այրի պտուղ ծախօղ կընիկմը՝ որ ունէր մեկ աղջկանմալ 25 տարվան՝ ասոնք տուններին շափաւորանալով զարգարած կըսայհէին. մայրը կըսուէր տան վարի խաթը, իսկ աղջկան էն վերի խաթը: Մէկ գիշերմը աւազակները մտերէն ասոնց տունը, ու պաշտպան չարաչար վերաւորերէն երկուքնալ՝ զիւրը նոյն գիշերվան մէջ մենաւ իսկ աղջկան ապրեցաւ մինչև առաւօտ, բայց վերջը մահաբեր ըլլալով շատ չապրիք. շուտ մը 2 հոգի բանար գրվեցաւ. ստոնցմէ մէկը կը կրվի թէ աղջկան փեսայացունէ:

Աս բանը ինչոյն որ կերենային գողերու զորքէն, փո զի տան ամեն բաները կեցիներ իրենց տեղը թախրմով, այլ է մեկ զորքմը վրէժխնդրութիւն խաբէրի. փո զի ով է եղբնէն աս չարագործները, եկերէն առանց ճրագի որ չի ճանչցովին:

Կըստմեն թէ աղջկան չարաչար վերա-

ւորված ըլլալով միտքը եկերէն մայրը, և որդիական դուժէն շինալով գիմանալ թէ արդեօք մօրսալ փաս եղբերսի տէր, այնչոյ արիւնտ վերաւորված, վերի խաթէն ինչերէն վարի խաթը, և երբոր տէրսերէն թէ մայրնալ արեան մէջ թաթաւերէ պաշտմը եղբէն և ինկերէն մեռածիպէս, քովաւորկելով մինչև սոխախ ելերէն օգնու թի կանցելու համար:

Կանթէն եղօղ Սերիգայինները յուլիսի 4 ին փառաւոր հանդիսութիւն ըրին Սերիգայուց տէրութեան անկախութեան տարեգար ձին:

(Կապէն. Քրանս:)

Պուռլի թաղաւորը՝ ինչպէս որ խնդրեցին Մոսկովիները, հրատարակեց հրաման իրեն բոլոր տէրութեան մէջ, թէ Մոսկովի թաղէն ստակը աս միջոցիս քանի որ պատերազմ կըլլայ, և քանի որ Մոսկովին զօրքերը հեռու են իրենց երկիրներէն՝ անցնի Պուռլին Տէրութեան մէջնալ: (Մօնիթօն:)

17 ին:

Կեդրէ Մակօնցապետին աս հեռուէք խապարը յուլիսի 12ին:

Լյուսր առաւօտեան սահաթը 7 ին հոս եկաւ Կաթօլէօն կայսրը, ու շուտմը ձի հեծած պտրտեցաւ աչքէ անցուց Մակօնցապետին ամրոցները: Կայսրը ճամբայ կելլէրէ Տրէդապայէն ամուռ 10 ին, առաւօտեան սահաթը 3 ին. հասաւ Թուոկաուռ ու հոն տեղը նախաճաշիկ ըրաւ, հոստեղի եղած ամրոցներնալ աչքէ անցուց. աչքէ անցուց նաև հոստեղի պահապան զօրաց դուռը որ կը բաղանար Սաքսոնիայիներէն, և դըսաւորին էր Լէքք Զէնէալը:

Իրիկվան սահաթը 6 ին հասաւ Վիթթէմպուռի, և հոն ալ բոլոր ամրոցները աչքէ անցուց: Ամուռ 11 ին, առաւօտեան սահաթը 5 ին աչքէ անցուց ան 2 խուժքը՝ որոնք նոր հասերէին հոնտեղը Փրանսայէն. շատ օֆֆիլիալներու ու զինուորներու է կամուռ քէլէր կապեց: Վիթթէմպուռիէն ճամբայ երաւ կէսօրէն ետև սահաթը 6 ին: Ամուռ 12 ին, առաւօտեան սահաթը 2 ին ճամբայ երաւ Տէսսաուռէն ու սահաթը 5 ին հասաւ Մամոնցապետի՝ ուրտեղ որ բանալիները Վանտամ Զէնէալին դուռդին 3 խուժքը: (Մօնիթօն:)

Համառօտութիւն մէկ նամակիմը՝ որ կեդրէ Լա մառ Զէնէալու, հրամայօղ վերին Բախալը ինչպէս մէջ եղած դրացը Լալայ, պարբերաւ մէկ պաշտպանութիւն:

Ճիւծոնա, 25 Յուլիսի 1813:

Ով ար, Թշամին ուղեց հարձակիլ Լամբը առ:

տունին վր ինկիլիզին օգնականութե՞լ ու առնուլ մեր ձեռքէն մէկ քանի ամբողջներ, որոնք մենք նորէն շինեցինք հոն, ու ապրտամբունէ հանելով անտեղմաբը՝ կուգէր կորսնցունել մեր 2 տարվան աշխատանաց պատուը:

Ամսուս 23 ին, թշնամին հարկւր խոշոր նաւով, իւրմընալ ուրիշ մանր նաւերով երեցաւ Բալամօսին առջևը, և նոյն ժամանակը Էրօլէս Սպանէ օշներուն մէկ գլխաւորը վար կիշնարիոր Ս'իէրաս ու Սան Բօրլէ լեռներէն՝ Պանայօսին վրայ, ուր տեղ որ ապսպրեցէի ես 10 հշր խոշոր ու մաշն եփելու համար ինծի: Երբ լըգեան ձայնը էր թէ Էրօլէսը ունէր իրեն հետ 5 հշր հետեակ զօրք, 2 հարկւր ձիււոր, ու մէկ քանի մանր մաշն խոււրեր, և կը սէին թէ կերթալիոր Էսթալային վր օգնելու համար ինկիլիզներուն՝ որոնք ցամաքը զօրք պիտոր թափէին ան կողմէն, և վերջը միացած ան ինկիլիզի զօրաց հետ՝ պիտոր վազէն վերին Բալամօսեային վր:

Եթէ չունէի շատ Ժամէրու, անոր համար որոշէի որ հէմէն կարողմը լեռան վրայէն վար իջնալ զօրացը հետ՝ որոնք գեռ չէին միացած ինկիլիզներուն հետ: Իսկուս ելալ իմի գունդովս Ճիւծայէն սահմը մէջին կէսօրէն ետեւ. ձամբան երթմանիքէն կըլլեցինք Պանայօսի բերդէն նետված թօփերը, և ստասիկ թիւֆէնիկն ձայնը. իմ զօրացս սիրտը այնչափ վառվեցաւ աս ձայնէն՝ որ ձամբան թռչունիպէս կը քաշէին՝ հասնելու համար մէմը թշնամի ներուն վր, և աս պատճառաւ 9 մղոն տեղէն աւելի քաշեցին 2 սահմէն պահաս միջոցի մէջ, և այսպէս հասանք թշնամիներուն վրայ: Այս միջոցին թշնամին պատահեցր բերդը չորս կողմէն աղէկոր պաշարելու համար, և տիրապետեցին Պանայօս քաղքին ու իրէք բարձր տեղերուն՝ որոնք բաժնրված էին քաղքէն, ու էր պղղեաւաննոց, և բաժնրված էին իրէք արնկըված գլուխներով, և իւրաքանչիւրը ունէին 10 ոտք բարձրութե, անոր համար անմօտելի էր գրեթէ աս տեղերուն:

Ինչպէս որ երեցաւնէ սիրտ առած Սպանէօցիները տեսնաւով թէ իրենց գլխաւորը Էրօլէս է, վերջի աստիճանի կատաղութե պատերազմեցան Փանայօցիներուն հետ, որով և սուրբէին թշնամւոյն ձիււորները զքաղքը, և պէրպատ ըրեցին մեր Մեքէլէ թիւ ընված ընկերուէ գունդը, բայց անդ իի կողմը պարտաւ կէյերէր մեր ետէկ զօրքը: 25 էրդ գունդը յարձակեցաւ թշնամիներուն վրայ, ու ցրոնեց անոնց գունդը:

Աւաթին պաղգալիծոն 60 էրդ գունդին, որոնց գլխաւորը էր Լէնուս զօրապետը յարձակեցաւ թշնամիներուն վրայ ստասիկ կրակ ընելով, ու սուս երկրորդ բարձր տեղը՝ ուրտեղը ձգեցին շատ մեռածներ թշնամիները: 29 երրորդ գունդը մտաւ քաղքը՝ երբոր ետեկ կողմէն 60 էրդ գունդին երկիւղազգալիծոն կառավարութե թէ Սհէբէրն զօրապետին առեկէին թշնամւոյն ետեւը: Սան Կարշիլօսին ձիււորները քաղքին ու ձամբաներուն մէջ գրեթէ բոլորը սուրբ անցան. շատ մարդ ու 30 ալ ձի գերի բռնեցինք: Պարօն Փաթ գլխաւոր հրամայողը թշնամւոյ ձիււորներուն սպանվեցաւ հոն:

Թշնամիները քաղքէն ու իրենց աղէկ կեցած գիրքերէն վռնոված, վարապար ջանացին որ Մանապաս գեղը պաշտպանեն ու չիտան մեր ձեռքը: 3 Թօփ որ ետեւ մնացէր էին միշտ անստեղծ ձամբաներուն գէշուեր համար, հասան աղէկ Ժամանակ, ու նեւեցին 200 Թօփ: 5 սահմ զպատեւ քաղք ընեցին ետեւ. Սպանէօցիները յաղթեցին զամբաներէն ետ քաշվեցան խառնափնէ թոր կարգով, ու փախան ան լեռներուն գլուխը՝ ուսկից որ վար իջեցին: Ինչպէս որ ձմարին կըպատմովինէ, թշնամին կորսնցուց 6 հարկւր հոգիէն աւելի աս պատերազմին մէջ: Թէպէտ և Սպանէօցիները շատ վարպէտ էին իրենց հետք փախցնելու իրենց մեռածները ու վիրաւորվածները, բայց ի վր այս անգամ շատ մարդ թողցին աս անգամ պատերազմին տեղը:

Վր արժիրաւոր չեմ կրնար ինչպէս պէտք էնէ գովել օՓֆիլիպները ու զինուորները. մեր գունդերէն մէկ գունդ մը ամբողջ աչքէ անցուցի, և ամենեւեւ սաղաւարտները ծակ ծակ էին խուրչնիւ, ու հիւ մէկ համար ամբողջ չկար մէջերին: Լէնուս, Տէլիւանի ու Սէյն զօրապետները վերաւորվեցան, նմանապէս վիրաւորվեցան Պրոզվէս, Օպիւս, Բարթոլեաւ ստորին զօրապետները:

Բայուօլ գլխաւոր հրամայողը Մեքէլէ թիւ ընված խոււրէն խիստ ծանր վիրաւորվեցաւ. և աս իրէք տարվան մէջ նոյն Բայուօլը 6 անգամ վիրաւորվեցաւ: Ինկիլիզին նաւահանդէսը Բալամօսին, Էսթալային ու Ռօսէին առջևը երկու օր կենալէն ետեւ հեռացաւ դիւայ:

Ճառայ քոյ և՛ն և՛ն.

Հասարակեալ. Լամուր Ճիւնեալ:
(Մ ընիթոմ:)

Աս դործք՝ որ է պատմութիւն հիմակվան ատենիս, տասնհինի օրը մէմը կըտրովի
ԻՎԷՆԵՏԻԿ ԻՎԱՆՍ ՍՐԲՈՅԸ ՂԱԶԱՐՈՒՄ: